

PRVI RATNI PROGLAS CK KPJ NARODIMA JUGOSLAVIJE

Zagreb, 15. aprila 1941.

NARODI JUGOSLAVIJE!

Strašna katastrofa koju smo mi komunisti već odavno signalizirali zadesila je narode Jugoslavije. Osvajačke armije osovinskih sila provalile su u našu zemlju iznenada i svuda kud prolaze siju smrt i pustoš. Beograd je srušen sa zemljom. Nevina djeca, žene i starci koji su se u paničnom bijegu htjeli spasti iz gorućih ruševina bili su podvrgnuti napadačima. Velikim osovinskim osvajačima pridružili su se i mali osvajači Bugarska i Mađarska. Dvije zemlje, s kojima su pređašnji neodgovorni upravljači Jugoslavije stvarali paktove o vječitom prijateljstvu. Podlo kao strvinari, pridružili su se bugarski i mađarski imperijalisti velikim imperijalističkim osvajačima da i oni istrgnu koji komadić mesa iz krvavog tijela Jugoslavije. Ali narodi Jugoslavije, uključivši i većinu Hrvata, herojski se bore za svoju nezavisnost protiv mnogobrojnijeg neprijatelja. U teškoj i sudbonosnoj borbi protiv tuđinske najezde našla se u Hrvatskoj šaka agenata i petokolonaša, koja je uz pomoć najurenih reakcionarnih hrvatskih vlastodržaca sistematski pripremala i konačno u najtežem času izvršila izdaju kakvoj nema premca u nizu izdaja hrvatske gospode i vlastele u historiji.

Hrvatski narode!

Ta gospoda tebi priča da ti je izvojtštila slobodu i nezavisnost pomoću Hitlera i Musolinija. Vjeruješ li ti to? Pamtiš li ti da je ikada u tvojoj tisućgodišnjoj mukotrpnjoj historiji, u tvojim teškim časovima bio tebi prijatelj i zaštitnik njemački, mađarski, talijanski ili koji drugi osvajač? Ne i nikada. Naprotiv, uvijek su te oni porobljavali i onda iskorištavali. Uvijek su te nastojali međusobno zavaditi da bi te onda lakše tlačili. Uvijek su ti osvajači težili da zagospodare tvojim plodnim ravninama i tvojim šumama, težili su da ti otmu divnu Dalmaciju — divno Jadransko more. Uvijek su hrvatska gospoda i vlastela bili ti koji su te prodavali tvojim porobljivačima da bi onda i sami mogli piti tvoju krv. Eto, takvu nezavisnost pripremila je tebi hrvatska gospoda.

Hrvatski narode!

Ti si ovih dana bio očevidac nečuvene sramote. U tvoju zemlju su provalili protiv tvoje volje osvajači i tvoji vjekovni neprijatelji da te porobe i raskomadaju tvoju krvlju natopljenu domovinu, a hrvatska gospoda te tjera da ropski pužiš pred tvojim neprijateljem, da ga pozdravljaš, da ga slaviš u vrijeme kada njegova vojnička čizma gazi tvoju zemlju, tvoj nacionalni ponos. Događaj u Zagrebu prilikom dolaska osvajača biće najtamnija ljaga u tvojoj povijesti', hrvatski narode.

Hrvatska gospoda te sili da pružaš ruku svome vjekovnom neprijatelju i porobljivaču, a sije najodvratniju mržnju i hajku protiv bratskog srpskog naroda koji se herojski bori i gine radije nego da bude robom tuđinca. Zar je narod kriv što te je tlačila srpska gospoda? Zar nije u svim režimima učestvovala i hrvatska gospoda? Zar nije srpski narod oduševljeno podržavao tvoju opravdanu borbu za slobodu i ravnopravnost? Ali su provalili osovinski osvajači da raskomadaju čitavu zemlju i porobe narode Jugoslavije zajedno s tobom. Znaj, hrvatski narode, da će historija s prezrenjem osuditi one koji svoju tobožnju nezavisnost grade s judinim talirima i na ropstvu svoje krvne braće — srpskog, slovenskog i ostalih naroda.

Hrvatski narode!

Tuđinske sluge, hrvatska gospoda sije tebi mržnju prema tvojoj krvnoj braći — Srbima i Slovencima u vrijeme kada oni svojom krvlju iznova pišu slavnu, iako tragičnu stranicu svoje historije. Znaj, hrvatski narode, da je borba tvoje braće i tvoja borba. Znaj, hrvatski narode, da su simpatije dvjestomilijunskog naroda Sovjetskog Saveza na strani naroda Jugoslavije, koji se herojski bori za svoju nezavisnost. Znaj, hrvatski narode, da će historija s prezrenjem govoriti o onima koji zabiše izdajnički nož u leđa svoje braće.

Hrvatska je okupirana po njemačkim i talijanskim četama, a nije slobodna i nezavisna narodna država, kako je hoće prikazati današnji hrvatski vlastodršci. To je država šačice hrvatske gospode, koja neprekidno preko radija i štampe viče o pokolju i strijeljanju, o prijekim sudovima itd. Groze se smrću za svaku sitnicu, tako da crveni lice svakog pametnog čovjeka kada čuje te bjesomučne grožnje. Ali neka ta gospoda uparhti da ništa nije trajno što je upereno protiv naroda, a najmanje vlast današnjih vlastodržaca. Neka se ta gospoda malo zamisli o tome šta očekuje nju za prolijevanje nedužne narodne krvi.

Narodi Jugoslavije — Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Vojvodine! Vi, koji se borite i ginete u borbi za svoju nezavisnost, znajte da će ta borba biti okrunjena uspjehom, pa makar vi sada i podlegli u toj borbi protiv nadmoćnog neprijatelja. Ne klonite duhom, zbijte čvršće svoje redove, dočekujte uzdignute glave i najteže udarce. Komunisti i čitava radnička klasa Jugoslavije ustrajat će do konačne pobjede u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača. Ne klonite duhom ni onda ako u toj borbi privremeno i podlegnete, jer će se iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja roditi novi svijet, zbrisat će se zauvijek korijeni imperijalističkih ratova i nacionalnog zarobljavanja, stvorit će se na istinskoj nezavisnosti svih na roda Jugoslavije slobodna bratska zajednica.

Radnici i radnice Jugoslavije!

Nad radničkom klasom Jugoslavije nadvise se crni oblaci. Najgori neprijatelji radničke klase provalili su u našu zemlju i zavode najcrnju reakciju. Ti isti koji drže u svirepom kapitalističkom ropstvu njemačku i talijansku radničku klasu, koji porobiše mnoge narode i proliše more krvi kako svoga naroda tako i radnog naroda drugih zemalja! U ovim teškim časovima radnička klasa Jugoslavije treba da se nađe jedinstvena i zbijenih redova. Ne treba se plašiti nikakvog terora i progona. Mi smo na to navikli; progonili su nas svi režimi u toku ovih 20 godina, ali radnička klasa na čelu sa svojom avangardom — Komunističkom partijom postala je još jača. Naša je dužnost da u ovim

sudbonosnim danima sačuvamo svoju hladnokrvnost, da još odlučnije učvršćujemo svoje redove, da radimo uporno na osvajanju i okupljanju radničkih masa vodeći ih u borbu za njihove svakodnevne interese, u borbu za bolju i sretniju budućnost.

Živjeli bratstvo i sloga naroda Jugoslavije u borbi za svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost!

Živjeli bratstvo i sloga svih naroda na Balkanu protiv imperijalizma i Ličkog osvajača i nacionalnih ugnjetača!

Živio Sovjetski Savez, nada svih ugnjetenih i porobljenih!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije!

Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije¹

A-CKSKJ, Fond CKKPJ, 1941/17.

TITOVO OBRAZLOŽENJE ZAŠTO SU KOMUNISTI HRVATSKE U SASTAVU KPJ

Maja 1941.

Otkako je pregažena i okupirana Jugoslavija od imperijalističkih razbojnika, te je stvorena „nezavisna“ država Hrvatska, mnogim našim drugovima nije jasno zašto smo mi komunisti u Hrvatskoj, tj. naša Komunistička partija Hrvatske još u sastavu Komunističke partije Jugoslavije, zašto još raspačavamo letke sa potpisom CK KPJ. To naročito drugovi iznose, jer kažu da frankovačka i ostala gospoda napadaju nas hrvatske komuniste i našu Partiju da smo jugoslovenski komunisti, jer raspačavamo letke sa potpisom CK KPJ i da smo također protiv slobode i nezavisnosti hrvatskog naroda, a za uspostavu Jugoslavije u ranijem obliku.

... A što smo mi još u sastavu Komunističke partije Jugoslavije, to je zato što smo se ranije mi komunisti Hrvatske, Srbije, Slovenije, Makedonije, Crne Gore, Bosne, Vojvodine i drugih ujedinili u jedinstvenu Komunističku partiju Jugoslavije, ne zato što smo bili pristalice versajske Jugoslavije, nego zato da se lakše zajedničkim snagama borimo protiv zajedničkog neprijatelja, oličenog u ranijim jugoslovenskim vladama i čitavoj jugoslovenskoj buržoaziji.

Jugoslavija je danas pregažena, okupirana i raskomadana od strane imperijalističkih razbojnika. Sve narode Jugoslavije snašla je ista sudbina, pa i hrvatski narod, koji nije dobio sa „nezavisnom“ državom Hrvatskom istinski svoju slobodu i nezavisnost, nego je došao u još gore ropstvo i bijedu, kao i ostali narodi Jugoslavije. Mi komunisti ne priznajemo tu okupaciju i komadanje, jer nije napravljeno po želji naroda, već nasiljem imperijalističkih osvajača.

Pred nas komuniste koji smo u sastavu jedinstvene Komunističke partije Jugoslavije, a čije je narode snašla ista sudbina, postavlja se pitanje da li ćemo se danas razjediniti i rasparčati svoje snage kad treba da se borimo protiv zajedničkog neprijatelja, imperijalističkih

¹ Proglas je sadržavao zaključke sednice Politburoa (Centralnog komiteta) CK KPJ u Zagrebu 10. aprila 1941. Osuđeno je stvaranje NDH. Proglas sadrži revolucionarnu perspektivu predstojeće borbe naroda Jugoslavije.

okupatora. Ne, nećemo se razjediniti, nego ćemo se danas jače nego ikad zbiti u jedinstvene redove oko našeg Centralnog komiteta KPJ, okupiti oko sebe sve narode Jugoslavije ti zajednici s ostalim pregaženim i okupiranim narodima Balkana i čitave Evrope, a na čelu sa Sovjetskim Savezom (i) povesti odlučnu i nepomirljivu borbu za istjerivanje imperijalističkih okupatora iz naših porobljenih i okupiranih zemalja i rušenje svojih domaćih tlačitelja i eksploatatora. . .²

Srp i čekić, jun 1941, br. 3—4—5; J. B. Tito, *Sabrana djela*, 7. 16—17.

CK KPJ ZA MAKEDONIJU O ISKLJUČENJU IZ PARTIJE METODIJA ŠATOROVA

24. jula 1941.

Postupak starog „Bugarina“ (Metodija Šatorova Šarla), koji je bio odgovoran pred CK KPJ za rad u Makedoniji, pokazao se ne samo anti-partijski već i kontrarevolucionaran.

1) On je sabotirao izdavanje proglasa CK KPJ i zauzeo nacional-šovinistički stav.

2) On je prekinuo sve veze sa CK KPJ poslije okupacije i nije se odazvao na poziv da dođe sa izvještajem OK-u. Ne samo to, on nije smatrao za potrebno ni da obrazloži taj svoj prekid.

3) On je zauzeo neprijateljski stav prema drugovima (Srbima, zauzeo je stav koji se ničim ne razlikuje od stava makedonske reakcionarne buržoazije.

4) On je zanemario svoju partijsku aktivnost sada kada je dužnost Partije da razvije sve svoje snage u borbi protiv okupatora, a za pomoć SSSR-u.

5) On je ignorisao sva partijska pravila u pogledu unutrašnjih partijskih odnosa i discipline.

Prema tome, CK KPJ sav taj njegov postupak smatra antipartijskim i kontrarevolucionarnim i zbog toga ga skida sa njegove dužnosti člana PK za Makedoniju i isključuje iz Partije. . .³

J. B. Tito, n. d., 7, 58.

² KPJ se založila za integritet svoje organizacije, a u svojim proglasima obračala se svim narodima Jugoslavije. Zbog naziva „Jugoslavija“ (KPJ) Metodije Šatorov (Šarlo) napadao je KPJ kao „anglofilsku“. Deo komunista, Albanaca, koji su na Kosovo i Metohiju došli iz emigracije (Albanije), takođe su tražili da se izbac i „Jugoslavija“ iz naziva KPJ. Članovi Mađarske komunističke partije su kasnije napadali oslobodilačku borbu naroda Jugoslavije kao „šovinizam“. Zatevali su da se partijska organizacija KPJ u delovima Jugoslavije koje su okupirali Mađari priključi mađarskoj partiji, čime su praktično — kao i probugarski elementi u PK KPJ za Makedoniju sa Šatorovom na čelu — posredno priznavali aneksionističku politiku svojih buržoazija. J. B. Tito je otklonio ovu dilemu u KP Hrvatske neposredno posle stvaranja NDH. Suština Titove ocene se sastoji u shvatanju da nema razjedinjavanja već „zbijanja“ oko CK KPJ u zajednici sa ostalim potlačenim narodima. Iako neki narodi (zbog iluzija o nacionalnom oslobođenju 1941. Hrvata i Makedonaca) i nacionalne manjine (narodnosti) nisu 1941. imali motivaciju da brane Jugoslaviju, KPJ nije priznavala njenu okupaciju i deobu. Borba za celinu Jugoslavije ravnopravnih naroda bila je osnovni strateški koncept KPJ 1941. godine, iako se osnova nacionaloslobodilačke borbe nesumnjivo sužavala u onim krajevima Jugoslavije gde su nadvladavale iluzije o nacionalnom oslobođenju kao rezultatu okupacije.

³ Sekretar PK KPJ za Makedoniju Metodije Šatorov, čiji su šovinistički stavovi protiv srpskih kolonista u Makedoniji kritikovani još na Petoj zemaljskoj konferenciji, oktobra 1940, prekinuo je veze sa CK KPJ i priključio make-

SAVJETOVANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE U ZAGREBU

Maja 1941.

Početak maja ove godine održano je partijsko savjetovanje na kome su bili zastupljeni rukovodeći drugovi iz Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije, Vojvodine, Bosne i Hercegovine, Zbog tehničkih razloga nisu mogli stići na savjetovanje drugovi iz Makedonije i Dalmacije. Povod ovom savjetovanju KPJ u najtežim uslovima okupacije i krvavog terora bio je taj: 1. da se u novonastaloj situaciji usljed okupacije zemlje naša Partija brzo organizaciono prilagodi novim uslovima; 2. da se izvuku pouke i zaključci iz bliskih minulih događaja, koji su prethodili i odigravali se za vrijeme napadanja imperijalističkih osvajača na našu zemlju, o ulozi naše Partije u to vrijeme; 3. da se utvrde zadaće koje se sada postavljaju pred našu Partiju, kada je zemlja rasparčana, a narodi Jugoslavije opljačkani i porobljeni stenju pod okupatorskom čizmom imperijalističkih grabežljivaca...

donsku partijsku organizaciju Bugarskoj radničkoj partiji. Promenio je i naziv KPJ u „Rabotnička partija na Makedonija”. Iza njegove aktivnosti je nesumnjivo stajala BRP. šatorov nije boravio u Zagrebu prilikom majskih konsultacija KPJ. On nije sledio direktive KPJ o pripremama za oružanu borbu protiv okupatora. Njegovom držanju pomogla je strategija BRP da ne postoje uslovi za masovni oružani ustanak, samim tim što bugarska država nije propala kao jugoslovenska, te rašireno shvatanje da su Makedonci dočekali njen slom kao nacionalno oslobođenje. Prilikom napada Nemačke na SSSR Pokrajinski komitet Rabotničke partije za Makedoniju je izdao proglas koji ne govori o oslobodilačkoj borbi Makedonaca, već poziva na solidarnost makedonskog naroda sa borbom naroda SSSR-a i iščekivanje Crvene armije koja će doprineti stvaranju sovjetske Makedonije.

Tito (Valter) je 4. septembra 1941. uputio pismo I-K KI u kome stoje sledeće optužbe na račun rada Metodija Šatorova Šarla: „Makedonski PK otkazao održavanje veze s nama i povezao se s KP Bugarske odmah u početku okupacije Makedonije. Šarlo nije hteo doći na trokratni poziv CK u Beograd na sednicu da se pretrese pitanje Makedonije. Odbio je da razdeli proglas CK KPJ s pozivom na akcije, dao direktivu da se preda sve oružje vlastima i zauzeo stav na sovjetsku Makedoniju i čekanje Crvene vojske. Prema srpskim drugovima u Makedoniji zauzeo je neprijateljski stav. Šarlo vodi harangu kod članstva protiv vodstva KPJ i sekretara, nazivajući ga anglofilskim, zbog toga što je u Proglasu kazao da je Jugoslavija porobljena.” (Arhiv CK SKJ, Fond CK KPJ — KI 1941/4)

U Pismu CK KPJ članovima KP u Makedoniji, Beograd, 6. septembra 1941. stoji da Makedonija miruje dok se u celoj zemlji vode žestoke borbe; da je Šatorov uništio proglas CK KPJ i uzeo kurs za stvaranje sovjetske Makedonije, čime je učinio „grubu političku grešku”, umesto da organizuje sve rodoljubive snage protiv fašističkih osvajača. Izdao je direktivu da se oružje preda neprijatelju, a narod da ostane goloruk. Bez znanja CK KPJ otišao je u Sofiju i tamo izdejstvovao „tobožnje pripajanje Bugarskoj partiji.” iPK Makedonije nije organizovao partizanske odrede, već svesno sabotirao akcije i hteo „bekstvom” u Sofiju da se izvuče ispod kontrole CK KPJ. „Ti ljudi čekaju dolazak Crvene armije, gledaju mirno kako ginu i krvare divni sovjetski ljudi.” Iz svih tih razloga Šatorov je isključen iz Partije i celo rukovodstvo „skinuto” o čemu je obavestena KI i „bratska Bugarska partija”. U pismu se isticalo da staro rukovodstvo nema više nikakvih prava. Poverenik CK KPJ je imao punomoćje da organizuje operativno rukovodstvo, od koga treba primati direktive, „dok ne dođe pdluka KI preko nas o vašem pitanju”. (ACK SKJ, Fond CK KPJ 1941/61)

U pismu CK KPJ CK Partije Bugarske od 6. septembra 1941. pripajanje makedonske organizacije ocenjeno je kao „sasvim nepravilno, jer je o tom pitanju trebalo sa nama razgovarati i zajednički tu stvar urediti... Zar fašistička osvajanja mogu biti povod za proširenje jedne bratske komunističke partije, a pe potreba stvarne, uspešne organizacije narodne borbe, dobre veze i kontinuiteta u radu?” Bugarsko rukovodstvo je upozoravano na dužnost najjačih akcija I dizanja ustanka, jer je reč o direktivi Kominterne i dužnosti bugarskog rukovodstva prema sovjetskom narodu, kao i prema bugarskom narodu.

I dalje. Danas je svakome jasno, jer se svako mogao uvjeriti u to, da smo mi, komunisti, imali potpuno pravo kada smo govorili i pisali o razornom radu pete kolone, kada smo govorili i pisali da peta kolona nisu samo frankovci i slična bratija, nego da ona postoji u vladi, u generalštabu armije, u državnom aparatu, policiji i drugim državnim ustanovama.

. . . Danas je vlada Simovića u emigraciji, dakle, izvan kontrole naroda, i narodi Jugoslavije će se isto tako boriti protiv nje, jer se stavila pod okrilje Engleske sa nadom da se pomoću engleskog imperijalizma uspostavi ono staro stanje koje je upropastilo narode Jugoslavije, kao što će se narod svojom odlučnošću boriti protiv čitave one kapitalističke klike koja je ostala u zemlji i sada pomoću okupatora nastoji da uspostavi narodu omraženi fašistički poredak. Protiv svih tih klika narod će se boriti, jer (je) već danas svjestan toga da uništenje, vladavine kapitalističkih izdajnika znači spas od ratova i sličnih tragedija kakve preživljuju danas naši narodi.

. . . Zemlja je, kao što smo vidjeli, rasparčana i podijeljena između nekoliko imperijalističkih osvajača, ali to ne može da bude nikakva zapreka za daljnje jedinstveno djelovanje Komunističke partije Jugoslavije, to ne može biti nikakva zapreka za zajedničku borbu naroda Jugoslavije za njihovu nezavisnost i slobodu, to ne može biti zapreka za zajedničku borbu naroda iz svih pokrajina protiv okupatora i njihovih agenata u zemlji. Pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije narodi će izvojevati sebi slobodu, nezavisnost i bolju budućnost, jer je to životna zadaća i cilj avangarde proletarijata, Komunističke partije Jugoslavije.

. . . Jedan od najkrupnijih uspjeha naše Partije u poslednjim događajima je svakako taj što je Partija ostala čitava, što je sačuvala svoje kadrove u tim teškim momentima, što je ostao kontinuitet u radu Partije kroz čitavo vrijeme, što je ona u ovõm haosu i zbruci ostala jedina nerazbijena, nastavljaajući svoj rad. Nesmetano funkcionisanje svih partijskih foruma, od CK do ćelija, i izdavanje partijskih proglašenja i letaka dokaz je snage Partije. Održavanje savjetovanja KPJ u vrijeme ovog krvavog bješnjenja terora jeste takođe dokaz da Partija nije uzalud trošila vrijeme posljednjih godina pripremajući se za ove događaje.

. . . Učvršćujući organizaciono svoje redove i proširujući svoju organizacionu partijsku mrežu u gradovima i na selu, Partija mora da usmjeri najveću pažnju borbi protiv okupatora, za nacionalno oslobođenje podjarmljenih naroda Jugoslavije. U vezi s tim potrebno je povezati se svugdje na terenu sa svim onim grupama i pristicama negdašnjih krahiranih buržoaskih partija koje su voljne da se bore pod rukovodstvom Kompartije protiv okupatora i protiv svega onoga što je donijelo narodima Jugoslavije današnje patnje i zlo. Pri tome treba narodu davati jasnu perspektivu i mogućnost izlaza iz sadašnje situacije.

Važna zadaća Partije jeste u tome da vodi najodlučniju borbu protiv raspirivanja nacionalne mržnje. Treba narodima objasniti da tu mržnju raspiruju, s jedne strane, okupatori da bi lakše ugnjetavali porobljene narode, a s druge strane, reakcionarna buržoaska klika da bi skrenula mržnju naroda zbog današnjeg zla sa sebe na pojedine narode.

Treba neumorno raskrinkavati razne agente imperijalističkih sila, kako one koji rade za osovinske osvajače, tako i one koji rade za Engleze i za povratak starog stanja koje i dovelo do današnje katastrofe.

. . . Danas, kada je seljaštvo skoro potpuno izgubilo povjerenje u razne buržoaske partije, kada ga je ova kriza zbilja otrijeznila i kada ono traži samo izlazak iz toga zla, potrebno je da partijske organizacije posvete svoju najveću pažnju radu na selu. Savez radnika i seljaka na današnjoj etapi borbe najaktuelniji je. Treba seljacima dati jasnu perspektivu, treba njima objasniti veliki napredak seljaštva u Sovjetskom Savezu, život i napredak sovjetskih kolhoznika, koje može osigurati samo sovjetska vlast. Treba seljacima objasniti to da seljake niko nije tjerao u kolhoze niti će ih tjerati kod nas, već će se seljaci sami ubijediti u to da je kolhoz koristan za njih.

. . . Pokretne snage za sazrijevanje revolucionarne energije masa u našoj zemlji jesu:

Prvo, a) surovi okupatorski režim i pljačkanje naroda; b) još svirepije nacionalno ugnjetavanje i mržnja masa prema onima koji su to prouzrokovali; c) izdajstvo bivših vladajućih krugova buržoazije; d) sluganstvo i malodušnost domaće buržoazije; e) razgoličenost zločinačke nacionalne i socijalne politike prošlih režima; f) teški tereti nametnuti narodu od osvajača; g) bezobzirno izrabljivanje radnih masa od okupatora i kapitalista.

Drugo, a) postojanje velike zemlje socijalizma i ogroman napredak te zemlje; b) miroljubiva politika Sovjetskog Saveza na jednoj strani, a strašni pokolj i razaranje koje prouzrokuje imperijalistički rat u kapitalističkom svijetu na drugoj strani. . .⁴

Zbornik NOR, tom II, knj. 2, 7—23.

PROGLAS CK KPJ POVODOM NAPADA NA SSSR

22. juna 1941.

, ... Radnici i radnice Jugoslavije!

Kucnuo je sudbonosni trenutak. Započela je odsudna bitka protiv najvećih neprijatelja radničke klase, bitka koju su fašistički zločinci sami zametnuli mučkim napadom na Sovjetski Savez, nadu svih radbenika svijeta. Dragocjena krv herojskog sovjetskog naroda proljeva

⁴ O ovom savetovanju u Zagrebu nema podataka u izvorima, ako izuzmemo Titov članak objavljen u „Proleteru“. U istoriografiji se naziva „savetovanjem“, mada ima mišljenja da je reč o majskim konsultacijama J. B. Tita, generalnog sekretara KPJ, sa rukovodećim ljudima KPJ. Nezavisno od ovog formalnog momenta, savetovanje ima značaj utvrđivanja strategije KPJ u uslovima okupacije. Oslobođilačka borba se spaja sa revolucionarnom perspektivom, napada se šovinizam građanskih klasa i okupatora, zahteva borba za jedinstvo svih narodnih slojeva i snaženje bratstva i sloge među narodima Jugoslavije. Komunisti Bosne, Hercegovine, Hrvatske i Vojvodine specijalno su upozoreni da se moraju suprotstaviti patologiji nacionalne mržnje i konfrontacijama na nacionalnoj osnovi. Vlastita procena polazila je od uverenja da Sovjetskom Savezu pripada odlučujuća uloga prilikom raspleta krize u kome se našao svet u drugom svetskom ratu. Zaključeno je da se pride obrazovanju vojnih komiteta (komisija) i vojnih poverenika pri partijskim komitetima KPJ, stvaranju udarnih i diverzantskih grupa, obuci sa oružjem. Partija i SKOJ uspeli su da u aprilskom ratnom metezu i posle vojnog poraza očuvaju svoju organizaciju. Ona je u Hrvatskoj pretrpela teške gubitke istaknutih komunista (August Cesarec, Božidar Adžija, Otokar Keršovani, Ognjen Priča i drugi), neuspješnim bekstvom zatvorenika iz Kerestinca, doživela dezorganizaciju u Makedoniji, zbog razorne probugarske delatnosti Metodija Šatorova. Oslabile su organizacije u krajevima gde su okupatori i kvilinski proterivali Srbe i Crnogorce (NDH, delovi Vojvodine ppd mađarskom okupacijom, Makedonija, Kosovo i Metohija), ali su zato one ojačale u zavičajnim krajevima.

se ne samo radi odbrane zemlje socijalizma nego i radi konačnog socijalnog i nacionalnog oslobođenja čitavog radnog čovječanstva. Prema tome, to je i naša borba, koju smo mi dužni podupirati svim snagama, pa i svojim životima.

Proleteri sviju zemalja Jugoslavije, na svoja mjesta, u prve borbene redove. Zbijte čvrsto svoje redove oko vaše avangarde, Komunističke partije Jugoslavije. Svaki na svoje mjesto! Nepokolebljivo i disciplinovano vršite svoju proletersku dužnost. Spremajte se hitno za posljednji i odsudni boj. Ne dozvolite da se proljeva dragocjena krv herojskih sovjetskih naroda bez vašeg učešća. Vaše parole moraju biti: nijedan radnik ili radnica ne smije otići u fašističku Njemačku, da svojim radom jača snage fašističkih bandita. Nijedan top, nijedna puška, nijedno tane, nijedno zrno žita itd. ne smije vašom pomoći dospjeti u ruke fašističkih zločinaca. Mobilizite sve vaše snage protiv toga, da naša zemlja bude baza za snabdijevanje fašističkih rulja, koje kao bijesni psi napadaju na Sovjetski Savez, na našu drugu socijalističku domovinu, na našu nadu i kulu svjetilju prema kojoj sa nadom upire oči napačeno radno čovječanstvo čitavog svijeta. . .

Borba Sovjetskog Saveza jeste i vaša borba, jer se on bori protiv vašeg neprijatelja, pod čijim vi jarmom stenjete. Ne dajte se zavesti raznim domaćim reakcionarima koji su u službi fašističkih bandita. Vaše mjesto jeste u borbenim redovima radničke klase, koja se bori za vašu istinsku slobodu i nezavisnost. Od te borbe zavisi vaša budućnost i budućnost vaše djece. Ako ljubite svoju slobodu i nezavisnost, ako nećete biti tuđi robovi, ako želite da se oslobodite fašističkog ropstva, onda pomognite svim sredstvima pravednu borbu velike i miroljubive zemlje socijalizma — Sovjetskog Saveza, ujedinite svoje snage protiv vaših ugnjetača, fašističkih osvajača, koji porobiše i opljačkaše vašu zemlju.

Komunisti Jugoslavije!

Došao je onaj najteži čas koji smo mi u našoj borbi predvidili. Mi smo znali šta spremaju fašistički zločinci protiv SSSR-a i čitavog radničkog čovječanstva. Krvožedni fašistički vlastodršci, koji drže u ropstvu svoje narode i narode podjarmljenih zemalja, navijestiše nam rat do istrebljenja, navijestiše preko radija krvavi pokolj komunista. Mi tu borbu prihvaćamo, jer mi smo je očekivali i mi smo se za nju spremili. U toj borbi neće biti pardona nijednom komunistu, deru se fašistički krvnici, a mi kažemo: u toj borbi neće biti pardona zločinačkim fašističkim vođama i njihovim vjernim slugama, u toj borbi neće biti pardona fašističkoj finansijskoj oligarhiji i njezinim satrapima.

Komunisti Jugoslavije! Ne oklijevajte ni trenutka već se hitno spremajte za tu tešku borbu. Smjesta prilagodite svoje organizacije i njihov rad za taj poslednji boj. . .⁵

J. B. Tito, *Sabrana djela*, 7, 43—47.

⁵ Napad Nemačke na SSSR (plan „Barbarosa“) doveo je do radikalnog preokreta u drugom svetskom ratu. Jugoslovenski komunisti su očekivali nemačko-sovjetski sukob, s obzirom na to da su se nemačke snage očigledno kretale prema istoku. J. B. Tito je obavještavao SSSR, posle dolaska u Beograd, maja 1941, preko službenika bivšeg sovjetskog poslanstva u Beogradu, da nemačke jedinice kreću prema granicama SSSR-a i da nemački oficiri pričaju da je naredna meta Hitlerove vojne kampanje Staljinova Rusija. Na nemačkim tenkovima koji su prolazili kroz Beograd stajali su natpisi: „Nach Moskau“. Staljin je primao poruke i sa drugih strana da Nemci pripremaju napad, ali nije želeo da podlegne „provokaciji“. Za jugoslovenske komuniste napad je bio dugo očekivani čas,

22. jun 1941.

1. Pravica slovenskega naroda do samoodločbe, vštevši pravico do odcepitve in združenja z drugimi narodi! Kdor izrecno ne priznava slovenskemu in slehernemu drugemu narodu te pravice v njeni celoti, se potvarja, če pravi, da je bojevnik proti imperializmu; ostaja na takih ali drugačnih postojankah imperializma, pa naj se še tako peni v „osvobodilnih“ frazah.

2. Osvoboditev in združitev razkosanega slovenskega naroda, vštevši koroške in primorske Slovence!

5. Sloga in enotnost zaslužjenih narodov Jugoslavije in vsega Balkana v njihovem boju za osvoboditev!

4. Sovjetska zveza je vodilna sila in glavna opora v osvobodilni borbi slovenskega naroda in vseh zatiranih narodov; ona nam je vzor enakopravnega sožitja med narodi, njihove sloge in pogojev za njihov neomejen narodni razvoj brez nacionalnega zatiranja in brez kitajskega zidu med narodi!

5. Osvoboditev slovenskega naroda je mogoča samo na ruševinah imperializma! Kdor je za osvoboditev slovenskega naroda, da se mora boriti tako proti nemško-italijanskemu imperializmu, ki je konkretna forma imperializma na naših tleh, kakor proti propagandi angleško-amerikanskih imperialistov, ki se trudijo ohraniti kapitalizem in imperializem, to se pravi izvor in pogoje za nacionalno zatiranje, in ki ne smejo

signal za početak oružane borbe protiv okupatora. Nemačka policijska Centrala u Berlinu je spremila plan pod imenom „Internacionala“, koji je predviđao hapšenje komunista čim počne rat na Istoku. Ulazak SSSR-a u rat imao je više značajnih posledica u političko-psihološkoj sferi: pojačavao je revolucionarnu perspektivu; garantovao pobjedu; porobljeni narodi se više nisu osećali usamljeni; Srbi i Crnogorci su imali tradicionalne veze s Rusijom u daljoj i bližoj prošlosti; aktiviranjem tzv. ruskog ili slovenskog faktora, koji su komunisti koristili i pre rata, jačala se mobilizacija za borbu. Staljinova propaganda je 1941. počela da koristi panslovenska osećanja, u ime jačanja antifašističkog i patriotskog otpora fašističkim zavojevačima. Za jugoslovenske komuniste akcija je bila i deo internacionalističkog duga prema prvoj zemlji socijalizma. Balkansko ratište je dezangazovano koncentracijom svih snaga na istoku. Javile su se i iluzije da će rat biti završen preko noći u korist SSSR-a; da predstoji ustanak radnika u Nemačkoj i svih porobljenih naroda, da se može ponoviti bratimljenje sa okupatorskim vojnicima, što je bio refleks iz vremena oktobarske revolucije. Na sastanku Politbiroa, održanog 22. juna 1941. u Beogradu (u Molerovoj ulici) Partija je stavljena u mobilno stanje.

NDH je uputila na Istočni front više od 8.000 vojnika („legionara“ — pešaka, avijatičara i mornara). Pavelić je 24. juna 1941. izrazio spremnost u razgovoru sa Hitlerom da se NDH pridruži ratu protiv SSSR-a. Pavelić se 2. jula 1941. obratio narodu pozivajući dobrovoljce u rat protiv boljševizma. „Pojačana hrvatska 369. pješadijska pukovnija“ imala je 16. jula 1941, na dan formiranja, 3.865 boraca — dobrovoljaca. Kasnije su obrazovane i tri dopunske bojne (u sastavu pukovnije). Ove bojne bile su organizovane prema verskom merilu (jedna muslimanska i dve katoličke). NDH je takođe uputila „legionare“ na nemačke vojne poligone da se vojno obučavaju. Legionarske divizije su pod komandom nemačkih oficira morale biti vraćene na jugoslovensko ratište kada se narodnooslobodilačka borba razbuktala. Borba naroda Jugoslavije pod vodstvom komunista pružala je moralni primer ostalim narodima, ali je na drugoj strani onemogućavala da Osovina mobilise jugoslovenske građane na druge frontove Nemačke i Italije. Istovremeno ona je zadržavala preko potrebne vojničke snage Osovine na tlu Jugoslavije.

* Ovaj tekst sastavio je Boris Kidrič.

proglasiti gesla nacionalne samoodločbe vštveši pravico do odcepitve, kajti oni sami zatirajo stotilijonske množice kolonialnih in odvisnih narodov!

6. Brez boja proti izdajalski „lastni“ kapitalistični gospodi se zatirani narod ne more osvoboditi!

7. Bratstvo in mir med narodi! — Tak mora biti zmagoslavni rezultat protiiperialističnega boja, ki bo porušil imperializem pri njegovih temeljih!

Prouči ta gesla, ki so podlaga protiiperialistične fronte slovenskega naroda! Tolmači jih drugim, potrpežljivo razčiščuj pojme vsem, ki hočejo dobro slovenskemu narodu in hkrati pomagajo izločiti iz protiiperialističnih vrst vsakega tujega agenta, ki bi hotel v pravični osvobodilni boj podtakniti kukavičje jajce ter vpreči v angleški imperialistični voz ljudske množice, boreče se za veliko stvar svoje narodne in socialne osvoboditve!

Slovenski poročevalec, 22. junija 1941.

TITO IZVRŠNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE INTERNACIONALE

Kraj juna 1941.

Partija je izdala proglas povodom napada na SSSR i pozvala narod na borbu protiv fašističkih okupatora. Dala je direktivu za masovne sabotaže i organizovala partizanske odrede za uništenje komunikacija.

U čitavoj zemlji organizuju se borbene grupe, na čelu sa vojno-revolucionarnim komitetima pod rukovodstvom Partije...

Mi pripremamo narodni ustanak protiv okupatora, jer kod naroda je velika spremnost za borbu. Javite nam vaše mišljenje o tome. Oružja imamo dosta malo. — Ima li mogućnosti da ga uskoro dobijamo? ⁵

J. B. Tito, *Sabrana djela*, 7, 48.

PROGLAS CK KPJ NARODIMA JUGOSLAVIJE

12. jula 1941.

Radnici, seljaci i građani Jugoslavije!

. . . Čitav kulturni svijet: svi narodi porobljenih zemalja, narodi Engleske, Amerike itd. s prezrenjem odbacuju te najnovije laži Hitlero-

⁶ Istog dana kad je napadnut SSSR Kominternu je pozvala KPJ da pomoćnu borbu naroda SSSR-a. Kominternu je požurivala ovu borbu i preko svog punkta u Zagrebu, kojim je rukovodio Josip Kopinić. Kominternina depeša govori o dve etape: nacionaloslobodilačkoj i revolucionarnoj koja ima uslediti tek posle rata i poraza fašizma. KPJ je, međutim, narodnooslobodilačkoj borbi od prvog dana prilazila kao nedeljivoj strategiji, koja je sadržavala tri osnovna elementa: nacionalnooslobodilački, antifašistički i socijalno-revolucionarni u okviru narodnooslobodilačke borbe kao najrevolucionarnije strategije u jugoslovenskim uslovima. Za KPJ se istorijska situacija drugog svetskog rata radikalno razlikovala od one karakteristične za oktobarsku revoluciju. Jugoslovenski komunisti su nastavljajući oktobarske revolucije u drugim uslovima i na način koji je spajao internacionalističku dimenziju sa nacionaloslobodilačkim htenjima naroda i specifičnostima nacionalnog tla. No prve godine rata ta strategija nije bila imuna od raznih skretanja.

Od Sovjetskog Saveza se očekivalo dobijanje pomoći, ali se ona do 1944. svela na diplomatsko-političke i propagandne intervencije, ako se izuzme osnivanje radio-stanice „Slobodna Jugoslavija“, čija je redakcija radila u Moskvi, a emitovala sa Kavkaza, iako se oglašavala da govori iz Jugoslavije.

ve fašističke bande i sačine njenih vjernih pasa u porobljenim zemljama. Svi ti narodi simpatišu, dive se herojskoj borbi Crvene armije i spremni su da pomažu pravednu borbu Sovjetskog Saveza, jer su danas svjesni toga da je ta borba sovjetskog naroda ujedno i njihova borba: oni su svjesni toga da je to borba na život i smrt protiv najvećeg neprijatelja čovječanske slobode, kulture i napretka. U čitavom svijetu danas je već stvoren jedinstveni front svih demokratskih progresivnih snaga u borbi protiv mraka, nasilja i ropstva — protiv fašizma.. ?
Proleter, mart—april—maj 1941, br. 3—4—5.

PROGLAS CK KPJ NARODIMA JUGOSLAVIJE

25. jula 1941.

...Njemački fašizam teži da porobi čitav svijet, da uništi sve kulturne tekovine čovječanstva, da uništi demokratiju i zavede najmračniji srednjovjekovni režim, režim neznatne šake njemačkih barona i krupnih kapitalista, kojima bi morali da robuju svi narodi svijeta kao i njemački narod. Protiv tih neuračunljivih bandita, na čijem se čelu nalazi najobičniji luđak — Hitler, ujedini se čitav kulturni svijet. Sovjetska Rusija i Engleska stvorile su vojni savez protiv fašističkih osovinskih osvajača. Amerika pomaže tu borbu. Čitav kulturni svijet je danas na strani Sovjetskog Saveza koji vodi herojsku borbu sa njemačkim fašističkim hordama. Plemenite demokratije ujedini se u borbi protiv mračnih fašističkih pljačkaša, razbojnika i lopova koji su porobili i opljačkali čitavu Evropu.

Herojska Crvena armija zadaje fašističkim napadačima udarac za udarcem... Dižu se porobljeni narodi Evrope da zbacе jaram fašističkih okupatora. Diže se čitav progresivni svijet da odbrani svoju kulturu i slobodu od fašističkih varvara i zločinaca kakve ne pamti istorija svijeta...

Narodi Jugoslavije:

Komunistička partija Jugoslavije organizuje i vodi partizansku borbu u Srbiji, Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini, u Vojvodini, u Hrvatskoj i Dalmaciji, u Sloveniji. Ona organizuje i vodi partizanske borbe, jer to smatra svojom dužnošću pred narodom. Ona je u toj borbi dala već stotine svojih žrtava, ali ona ne vodi tu borbu radi osvajanja vlasti za sebe da bi iskoristila situaciju za postizanje svojih ciljeva, kao što to hoće da prikažu okupatori i njihovi domaći agenti. Cilj okupatora i njihovih agenata jeste da odvoje narodne mase od komunista, da komuniste izoluju od masa, jer se okupatori boje komunista koji smjelo

⁷ Odluku o otpočinjanju borbi Politbiro CK KPJ je doneo 4. jula 1941. u Beogradu, dan posle Staljinovog obraćanja narodima SSSR-a (3. jula 1941), posle ledanaestodnevnoг okJevanja.

Strategija KPJ je do ovog proglasa opterećena revolucionarnim tonovima. Stvaranje faktičkog ratnog saveza između SSSR-a i Velike Britanije, jedne socijalističke i jedne kolonijalne sile i stare kapitalističke parlamentarne države, uticalo je na jačanje antifašističkih naglasaka u proglasima KPJ. Veliki međunarodni preokret nije mogao ostati bez posledica na strategiju i terminologiju KPJ. Njoj je prilagođavanje tom preokretu pre polazilo za rukom nego drugim partijama. Eato što je pre toga zauzimala antiokupatorski stav i insistirala na jedinstvu naroda u borbi. Ona je za sobom imala i značajno iskustvo predratne antifašističke aktivnosti Narodnog fronta do 1939. a od sredine 1940, zapravo od pada Francuske, borbe za odbranu zemlje.

i neustrašivo, ne štedeći svoje živote vode borbu protiv tuđina koji su porobili našu zemlju. Sovjetski Savez, Engleska i Amerika udružili su se da bi uništili fašističke osvajače koji ugrožavaju čitav svijet. Narodi Jugoslavije treba da se ujedine bez obzira na politička i vjerska uvjerenja i da jedinstvenom borbom protjeraju omraznute okupatore iz svoje zemlje...⁸

J. B. Tito, *Sabrana djela*, 1, 60—63.

⁸ Ovaj proglas KPJ obiluje još jačim opštedemokratskim i antifašističkim akcentima. Nova svetska konstelacija nastala ratnim savezom SSSR-a i Velike Britanije, koju je pomagala i Ruzveltova Amerika, iako još formalno nije bila u ratu protiv Osovine, bitno je uticala i na ponašanje komunističkih partija u svetu. Jačanje borbenog jedinstva antifašističkih i patriotskih snaga zagovarano je nezavisno od političkog uverenja, vere i nacionalnog opredeljenja pojedinaca i grupa.